

ПРОБЛЕМИ. ГІПОТЕЗИ. УЗАГАЛЬНЕННЯ

ВЕРХНІЙ ПАЛЕОЛІТ МІЗОЦЬКОЇ ВИСОЧИНИ НА МАТЕРІАЛАХ СТОЯНОК
ЛИПА I ТА ЛИПА VI: ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ВІК, ТЕХНІКА ОБРОБКИ КРЕМЕНЮ,
ПЕРВІСНЕ МИСТЕЦТВО

Андрій БОГУЦЬКИЙ¹, Олександр СИТНИК², Олена ТОМЕНЮК^{1,2}, Руслан КОРОПЕЦЬКИЙ²

¹ Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, 79007, м. Львів, Україна,
e-mail: andriy.bogucki@lnu.edu.ua, olena.tomeniuk@lnu.edu.ua

² Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: olexandr.sytnyk@gmail.com, ruskor@ukr.net

Верхньопалеолітичні пам'ятки Липа I та Липа VI розташовані у західній частині Мізоцької височини, недалеко від м. Дубно Рівненської обл. Найповніше стаціонарними розкопками ці пам'ятки досліджені В. Савичем у 1960-х роках. Матеріали цих досліджень монографічно опубліковані.

У 2012 р. з метою уточнення стратиграфії палеолітичної пам'ятки Липа VI, а також кореляції виділених В. Савичем культурних горизонтів з іншими одновіковими пам'ятками Передкарпаття та Волино-Поділля на цій пам'ятці проведено польові геолого-археологічні роботи, у ході яких відібрано низку зразків на абсолютні датування відкладів. За даними термолюмінесцентного датування встановлено вік порід: MIS 2 – надкрасилівський лес (15,6±2,1 тис. р.), красилівський підгоризонт (15,1±2,1 тис. р., 17,8±2,5 тис. р.), підкрасилівський лес (21,4±2,8 тис. р.), рівненський підгоризонт (20,6±3,0 тис. р.), наддубнівська соліфлюкційна пачка (26,0±3,6 тис. р.), у якій виявлено єдиний верхньопалеолітичний артефакт; MIS 3 – дубнівський ґрунт (26,8±3,7 тис. р., 26,8±3,7 тис. р., 29,0±4,0 тис. р., 59,4±8,2 тис. р.); MIS 4 – піддубнівська шарувата пачка (60,2±8,4 тис. р., 68,8±9,6 тис. р.). На жаль, скорелювати нові дані стратиграфії та абсолютного датування відкладів з наведеними В. Савичем розрізами та наявними в них культурними горизонтами поки що не вдалось.

У статті послідовно розглянуто історію досліджень, характеристику розрізів та сировини палеолітичних стоянок Липа I та Липа VI, інтерпретацію збірок крем'яних артефактів (за В. Савичем), вироби з кістки, прикраси та предмети первісного мистецтва, а також наведено існуючі культурно-хронологічні інтерпретації.

Враховуючи важливість верхньопалеолітичних стоянок Липа I та Липа VI, складнощі у стратиграфічній прив'язці та обґрунтуванні віку культурних горизонтів, виділених В. Савичем, а також неоднозначний підхід до виокремлення "липської культури", вважаємо за необхідне продовження комплексних міждисциплінарних досліджень цих стоянок.

Ключові слова: верхній палеоліт, лесово-ґрунтова серія, Мізоцька височина, TL- датування, "липська культура".

Чимало палеолітичних пам'яток відкрито й вивчено на Мізоцькій горбистій височині, що є геоморфологічним районом Волинської височини [Цись, 1962]. Це, у першу чергу, стаціонарно досліджені верхньопалеолітичні пам'ятки Липа I та Липа VI, що у західній частині Мізоцької височини, недалеко від м. Дубно Рівненської обл. (рис. 1). Геоморфологічно це північний схил Мізоцької височини до прохідної долини Іква-Стубла. У рельєфі добре виділяються ділянки висотою понад 300 м, броньовані пластами сарматських оолітових

вапняків, що залягають горизонтально. Лесовий покрив на цих вапняках незначної потужності, що зрідка перебільшує 4–5 м, на схилі вона зростає до 10–15 м. Височина порізана чисельними ярами і балками. Є усі підстави вважати, що Мізоцька височина – дуже перспективний палеолітичний регіон.

Мізоцька височина – найбільш піднятий район Волинської височини, максимальні висоти тут дещо перевищують 340 м, а абсолютні позначки днищ прилеглих долин близькі до 230 м. Вододіли плоскі, обумовлені оолітовими і оолітово-органогенними сарматськими вапняками потужністю до 10 м, що залягають горизонтально. Сарматські вапняки і піски підстелені подеколи палеогеновими зеленкуватими пісками і глинами невеликої (не більше декількох метрів) потужності, які у свою чергу залягають на розмитій і закарстованій поверхні верхньої крейди, представленій тут писальною крейдою і крейдоподібними вапняками. Вододіли і схили Мізоцької височини вкриті плейстоценовими лесами, що вмщують горизонти викопних ґрунтів. Леси головно верхньоплейстоценові з добре розвинутими верхнім і нижнім горизонтами верхньоплейстоценових лесів, а також дубнівським викопним ґрунтом і горохівським викопним ґрунтовим комплексом, який часто денудований. Звичайними є тут палеокріогенні деформації як структурні, так і аструктурні (різного типу інволюції). Мізоцька височина набуває подеколи достатньо різких скульптурних форм і нагадує низькогір'я.

Рис. 1. Розташування верхньопалеолітичної пам'ятки Липа VI на космознімку: I – розріз I; II – розріз II
Fig. 1. Location of the Upper Palaeolithic site Lypa VI on the photo, made from space: I – section I; II – section II

Історія досліджень. В околицях с. Липа відомо десять пунктів доби середнього (1 пам'ятка) [Савич, 1964, с. 15–17] та верхнього (9 пам'яток) палеоліту. Шість з них (Липа VI–IX) відкриті М. Островським у 1935–1937 рр. У 1948 р. на пам'ятках Липа VI та VIII провів невеликі розвідувальні розкопки М. Рудинський, а у 1960 р. розпочала польові дослідження Волинська археологічна експедиція Львівського історичного музею під керівництвом В. Савича. Упродовж 1960–1967 рр. вчений обстежив вже відомі на той час пункти та відкрив чотири нових [Археологічні пам'ятки..., 1981, с. 103–112]. Дослідження більшості пам'яток обмежувались поверхневими зборами та зачистками стінок ярів та кар'єрів, а на двох стоянках (Липа I та VI) проведено стаціонарні розкопки.

Пам'ятку Липа I досліджували у 1963 та 1967 рр. Упродовж першого польового сезону В. Савич провів розвідкове шурфування пам'ятки, а згодом заклав розкоп площею 111 м². Єдиний верхньопалеолітичний шар зафіксовано на глибині 1,40–1,95 м від нульової позначки [Савич, 1975, с. 37].

Розкопки стоянки Липа VI вели впродовж чотирьох польових сезонів (у 1960–1963 рр.) (рис. 2). Всього на пам'ятці виокремлено шість культурних шарів. Рештки чотирьох верхніх (I, II, III) розкрито на площі у 353 м²; двох нижніх (IV, V) – на площі 150 м² [Савич, 1975, с. 51]. У 1960 р. стоянку оглянув О. Черниш, у 1967 р. – І. Іванова, а у 1972 р. – А. Богуцький. Відзначимо, що результати досліджень В. Савич опублікував монографічно [Савич, 1975].

Рис. 2. Розкопки Липи VI експедицією В. Савича у 1962 р.
Fig. 2. Excavations of Lyra VI site by V. Savych's expedition in 1962

У 2012 р. польові геолого-археологічні роботи у західній частині Мізоцької височини продовжили науковці українсько-польської експедиції під керівництвом професорів О. Ситника, А. Богуцького, М. Ланчонт. Мета експедиції – визначити стратиграфію найвідомішої палеолітичної пам'ятки цього району – Липа VI, а також скорелювати культурні горизонти, виділені В. Савичем [Савич, 1975], з іншими одновіковими пам'ятками Передкарпаття та Волино-Поділля. З огляду на це було закладено два розрізи: один з них (розріз I) – безпосередньо на місці розкопу В. Савича, інший (розріз II) – в 50 м східніше розрізу I, в правому борту великого яру, що розчленовує лесовий покрив.

Характеристика розрізів палеолітичних стоянок Липа I та Липа VI.

Описи розрізів стоянок за В. Савичем. Хоча під час досліджень палеолітичних пам'яток В. Савич співпрацював з професійними геологами, зокрема І. Івановою, стратиграфічні описи розкопаних біля с. Липа стоянок, представлені у друкованих працях ученого, були, очевидно, зроблені ним самим. Переважно виконано по одному опису розрізу для кожної пам'ятки, який з незначними варіаціями та доповненнями повторюється у польових звітах В. Савича та його публікаціях.

Для стоянки *Липа I* це розріз південної стінки розкопу 1967 р.:

- 0–0,60 м – світло-сірий супіщаний ґрунт (культурний шар доби палеометалів);
- 0,60–1,10 м – темно-коричневий, каштановий суглинок;

1,10–1,95 м – світло-коричневі суглинки з світлими тонкими запливами у вертикальних і скошених тріщинах (культурний шар періоду верхнього палеоліту);

1,95–2,50 м – супісок вохристого (червоного) забарвлення з концентрацією плитчастих уламків пісковиків і вапняків-черепашників;

нижче 2,50 м – шар інтенсивного залягання плитчастих уламків сарматських пісковиків, вапняків-черепашників [Савич, 1975, с. 37].

Стратиграфію відкладів палеолітичної пам'ятки *Липа VI* з досліджень В. Савича представлено на основі розрізу східної стінки розкопу 1960 р.:

0–0,80 м – світло-коричневі суглинки;

0,8–1,14 м – темно-коричневі суглинки з червоними і світло-жовтими прошарками (культурний шар I);

1,14–1,25 м – сіро-коричневі світлі суглинки;

1,25–1,67 м – сірі суглинки з червоними і світло-жовтими інтенсивними тонкими прошарками та іржавими плямами (культурний шар II);

1,67–1,73 м – темні тонкі переривчасті смужки завдовжки 15–30 см (товщина 0,5–1,0 см), які залягають одна на одній;

1,73–2,05 м – темно-коричневі суглинки з темними крапками (культурний шар IIa);

2,05–2,25 м – темно-сірі суглинки з іржавими плямами;

2,25–2,70 м – сірі смугасті суглинки з темно-коричневими, сірими, темно-жовтими і темними переривчастими прошарками (культурний шар III);

2,70–3,15 м – темно-коричневі суглинки з сірими й світло-коричневими переривчастими прошарками;

3,15–3,70 м – сірі суглинки з темно-коричневими та світло-сірими прошарками (культурний шар IV);

3,70 – 4,70 м – темно-коричневі суглинки з темними переривчастими прошарками;

4,70–5,80 м – темно-сірі суглинки з темно-коричневими й сірими переривчастими прошарками (культурний шар V);

5,80–6,20 м – темно-жовтий супіщаний шар з світло-жовтими і світло-сірими прошарками;

6,20–6,70 м – світло-сірі суглинки з великою кількістю конкрецій різної форми;

6,70–6,80 м – червоний пісок з прошарками сірих суглинків та невеликою кількістю гальки;

6,80–8,00 м – сірі суглинки з прошарками зеленкуватого і сірого піску з незначною кількістю гальки;

з глибини 8,00 м – крейда [Савич, 1962, с. 20; 1975, с. 52].

На обох пам'ятках В. Савичем описано низку об'єктів житлово-господарського призначення – вогнищ та наметоподібних наземних жител [Савич, 1975, с. 37–39, 53–56, 71–73]. Останні зафіксовано за такими ознаками: колір заповнення лінзи, фрагменти обкладки контурів кам'яними плитками, внутрішні вогнища, скупчення артефактів, локалізованих у межах житла. Натомість опрацювання польової документації змушує нас висловити сумнів в обґрунтованості виокремлення таких об'єктів, як мінімум у культурному шарі Липи I. Останній, судячи із стану збереження кістяних та крем'яних артефактів, характеризувався складними умовами захоронення. Аналогічні застереження один з авторів цієї статті висловлював раніше стосовно житлових споруд на іншій верхньопалеолітичній стоянці Південно-Західної Волині – Куличівці у м. Кременці [Коропецький, 2004]. Однак, поза сумнівом, розв'язання проблеми визначення житлових споруд на пам'ятках Липа I та VI потребує спеціального ґрунтового дослідження.

Описи розрізів I та II стоянки Липа VI 2012 р. проведено з метою уточнення стратиграфії та абсолютного датування відкладів.

Розріз I стоянки Липа VI розташований в урочищах Глинище і Загорода, у південній частині села Липа Дубнівського р-ну Рівненської обл., на терасоподібному уступі нижньої

частини північного схилу Мізоцької височини (рис. 1, 3, 4). Профіль описуємо по центральній частині глинища – на місці розкопу В. Савичем пам'ятки Липа VI у 1960–1963 рр.

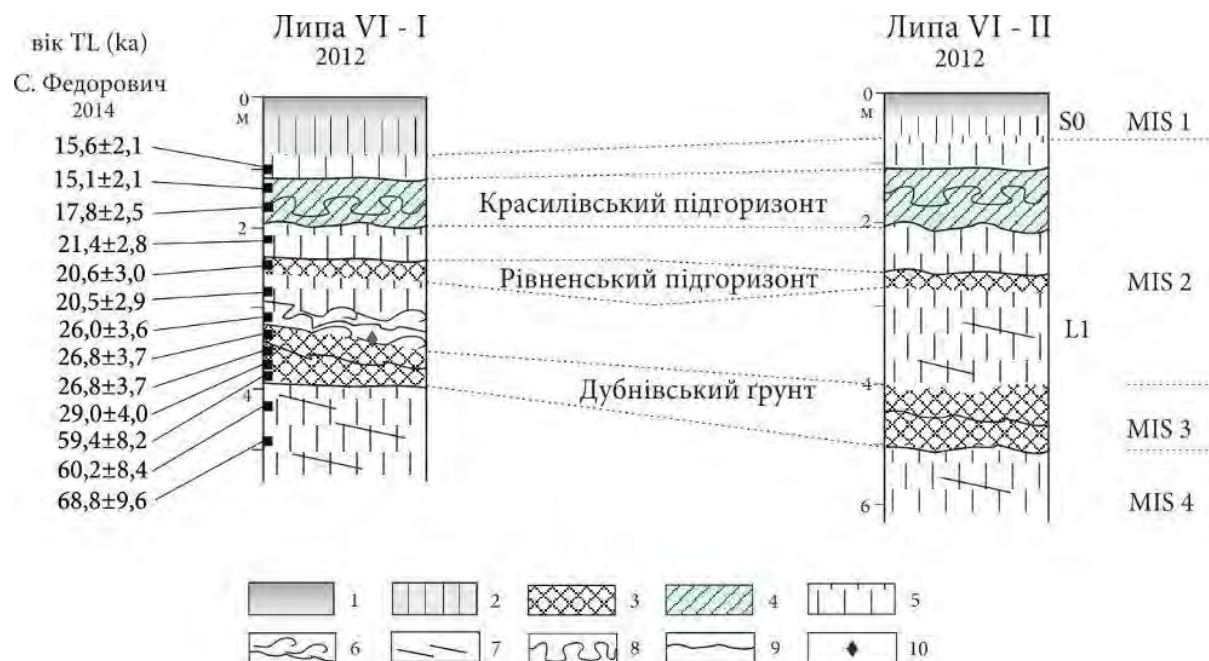

Рис. 3. Стратиграфія, літологічні особливості і вік лесово-ґрунтової серії верхньопалеолітичної пам'ятки Липа VI: 1 – горизонт Н сучасного ґрунту; 2 – горизонт В сучасного ґрунту; 3 – ініціальний ґрунт; 4 – тундрово-глейовий ґрунт; 5 – лес; 6 – делювіально-соліфлюкційні відклади; 7 – шаруватість; 8 – інволюції; 9 – чіткі межі горизонтів; 10 – артефакт

Fig. 3. Stratigraphy, lithological features and age of loess-soil series of Upper Palaeolithic site Lypa VI: 1 – H horizon of modern soil; 2 – B horizon of modern soil; 3 – initial weakly developed soil; 4 – tundra gley soil; 5 – loess; 6 – deluvial-solifluctional deposits; 7 – lamination; 8 – involutions; 9 – well-defined limits of the horizons; 10 – artifact

Глибина, м

0–0,70

Сучасний ґрунт (I^1), можливо, навіть ґрунтовий комплекс, має складний профіль.

0–0,30

Гумусовий (H) горизонт значною мірою антропогенно знищений. Його потужність 0,3 м Він супіщаний, темно-коричневий (10R5/3), макропористий, з корінням рослин, грудкуватий, з яким хвилястим нижнім контактом.

У нижній половині горизонту явний червонуватий відтінок (10R5/4) і де-не-де призматична структура. Швидше за все, чорноземне ґрунтоутворення переробило частково ґрунтоутворення лісове. З HCl не взаємодіє.

0,30–0,70

Ілювіальний (B) горизонт потужністю 0,4 м супіщаний, червонувато-коричневий (10R6/4), призматичної структури, з білястою підзолистою присипкою у верхній частині; є макропори, крапкові залізисто-манганові новоутворення. З HCl не взаємодіє. Нижній контакт дуже різкий.

У нижній частині горизонту B сучасного ґрунту з'являється шаруватість типу ортзандів: чергування темніших і світліших смуг до 1,5–2,0 см потужністю.

¹ Тут і далі стратиграфічні горизонти і підгоризонти згідно зі стратиграфічною схемою [Богуцький, 1986; Богуцький та ін., 1998].

Рис. 4. Розріз I пам'ятки Липа VI (2012) з TL-датами
 Fig. 4. Section I of Lypa VI site (2012) with TL-dating

0,70–1,10
 (у східній
 стінці глинища
 до 1,20 м)

Леси підгоризнту 2e, фінальноплейстоценові, надкрасилівські. Вони супіщані, бурхливо взаємодіють з HCl, з псевдоміцелієм і сучасними кротовинами до 10 см діаметром, заповненими як матеріалом горизонту H, так і лесом. Леси однорідні, макропористі, типові, палеві (7,5YR8/3). На усю потужність наявні крапкові залізисто-манганові новоутворення. Нижній контакт різкий, очевидно, ерозійний. По ньому є місцями буре озаліщення.

1,10–1,80

Красилівський підгоризонт (2д) (рис. 5). Добре видно, що він падає на схід під кутом близько 10°. На всю потужність супіщаний, шаруватий в напрямі схилу. Шаруватість підкреслена глеєм, озаліщенням, а у верхній частині має характер плитчастості з товщиною плиток до 1 см. Очевидно, це посткріогенна текстура. Супіски голубувато-сірі (10YR7/1), з псевдоміцелієм, карбонатні на усю потужність, розбиті системою субвертикальних тріщин шириною до 1 см, наповнених лесом і просякнутих карбонатами. Тріщини з поверхні красилова продовжуються у підстильному горизонті ще на 0,5 м.

Характерною ознакою шару є новоутворення типу кілець Лізеганга, крапкові залізисто-манганові новоутворення. Оглеєння сизе. По нижньому і верхньому контактах смуги бурого озалізнєння. У шарі чимало сучасних кротовин і спальних камер діаметром до 20 см, заповнених карбонатним лесом.

Рис. 5. Красилівський підгоризонт в розрізі I пам'ятки Липа VI (2012)

Fig. 5. Krasyliv subhorizon in section I of Lyra VI site (2012)

- 1,80–2,45   *Леси (2г)* шаруваті, шаруватість загалом дуже тонка (перші мм і см), тому пачка має вигляд смугастої. Загальний колір жовтувато-сірий (5YR8/2). У смугах майже винятково супіщаний матеріал, лише окремі (до 5 мм) світліші прошарки – глинисті піски. За шаруватістю є оманганування, оглеєння. На усю потужність породи закипають з HCl. Нижній контакт хвилястий, ясний, очевидно, ерозійний.
- 2,45–2,65   Шар з рисами *стадіального бурого ґрунту (2в)*. У верхній частині він бурувато-коричневий (7,5YR7/4), у нижній – дещо світліший (7,5YR7/3). Шар супіщаний. На відміну від вищеописаного, він однорідний, містить велику кількість чорних крапкових залізисто-манганових новоутворень. Супіски макропористі, з псевдоміцелієм. Нижній контакт ясний, за зміною кольору, зменшенням озалізнєння.
- 2,65–2,95   Описаний шар, швидше за все, відповідає рівненському підгоризонту. Оскільки породи падають із заходу на схід, то приблизно в 1 м західніше від опробованої стінки є ще близько 30 см *підрівненського лесу (2б)*. Встановити його нижній контакт важко, він умовний. Лес карбонатний, однорідний, світло-палевий (7,5YR8/2), з великою кількістю псевдоміцелію, крапкових залізисто-манганових новоутворень і поступовим переходом.
- 2,95–3,25   Горизонт, що, очевидно, відповідає *наддубнівській соліфлюкційній пачці (2а)*. По нижньому контактіві чітка смуга бурого озалізнєння і не менш чітке падіння на схід².

² Зауважимо, оскільки у східному напрямі падають шари Липи VI, зростають їхні потужності, то на горизонтальну площину виходять різні зрізи, тому можна легко зробити помилку з прив'язкою культурних горизонтів.

- Пачка лесового вигляду і складу, але дуже оглеєна, тому голубувато-сіра (2,5Y7/1). Вона карбонатна, з псевдоміцелієм і карбонатними кірками за шаруватістю, з крапковими залізо-мангановими новоутвореннями. Нижній контакт ясний, за зростанням щільності порід, підкреслений озалізненням. Характерною ознакою пачки є шаруватість у напрямі давнього схилу. У підшві шару зустрінуто верхньопалеолітичний артефакт.
- 3,25–3,90 Дубнівський ґрунт (3). Дуже неоднорідний у розрізі.
- 3,25–3,60 У верхній частині дубнівського ґрунту (до ортзанду) супіски сизі (2,5Y6/2), однорідні. Лише тонкі смуги бурого озалізнення свідчать про їхню неясну шаруватість. Біля підшви верхньої частини шару спостерігається збагаченість пухкими залізо-мангановими конкреціями до 3 мм діаметром, які створюють тонкі прошарки і лінзи. З HCl супіски взаємодіють на усю потужність. Є тріщини, інкрустовані карбонатами. Нижній контакт хвилястий.
- 3,60–3,73 Наступні 13 см дубнівського ґрунту (середня частина) складені карбонатними супісками з псевдоміцелієм і дуже різким нижнім контактом. Колір шару світло-коричневий (7,5YR7/4). Породи щільні, але макропористі, плямисто озалізнені, з великою кількістю крапкових чорних залізо-манганових новоутворень.
- 3,73–3,90 Нижня частина дубнівського ґрунту має чіткий нижній контакт, підкреслений озалізненням. Вона смугаста. У смугах, які відрізняються за кольором і мають товщину до 5 см кожна, є матеріал яскраво-голубий (2,5Y7/1) і какао-коричневий (10YR7/4). Є також лінза із матеріалу, близького до вищеописаної середньої частини дубнівського ґрунту. Потужність лінзи до 2 см. За її простяганням спостерігаються мікроскиди.
- 3,90–5,40 (дно зачистки) Нижній контакт ясний, головно за зміною кольору. Супіски зеленкувато-жовті (10YR7/6). Вони шаруваті, озалізнені, оглеєні. Оглеєння зростає до підшви шару, тому у нижній частині породи мають голубий відтінок (10YR7/3). Шар на усю розкриту потужність відносно однорідний. Повсюдно трапляються крапкові залізо-манганові новоутворення, смуги озалізнення, а також сизого глею. З HCl породи взаємодіють на усю потужність.

Розріз II стоянки Липа VI (рис. 1, 3) заданий з метою деталізації геологічної будови району пам'ятки. Він розташований у правому борті крупного яру, в 50 м східніше від розрізу I пам'ятки Липа VI. Поверхня розрізу II залягає на 1,5 м нижче від поверхні розрізу I.

Глибина, м

- 0–0,50 Антропогенно порушений сучасний ґрунт (1).
- 0–0,20 Гумусовий (H) горизонт майже повністю денудований. Це темно-коричневі (7,5YR6/3), макропористі супіски, карбонатні, з корінням рослин, червоточинами. Перехід ясний.
- 0,20–0,50 Ілювіальний ($B_{\text{карб. кротов.}}$) горизонт складений супісками, з великою кількістю вторинних карбонатів, бурхливо закипає з HCl, темно-палевий (7,5YR8/4). У шарі багато сучасних кротовин до 10 см діаметром, заповнених головно гумусовим матеріалом. Є червоточини, чорні залізо-манганові конкреції до 5 мм діаметром.
- 0,50–0,95 Нижній контакт ясний, за зміною кольору. Лесовий підгоризонт (2e). У верхній частині леси палеві (7,5YR8/3), однорідні, карбонатні, з псевдоміцелієм. У нижній частині вони оглеєніші, озалізненіші, неясношаруваті, переважно голубувато-сірі (7,5YR7/2), з псевдоміцелієм. Леси бурхливо взаємодіють з HCl, містять багато крапкових і крупніших чорних залізо-манганових новоутворень. Нижній контакт

0,95–2,00

ерозійний, але не виключено, що оглеєні і озалізені леси нижньої половини шару (нижніх 20 см) варто відносити до красилівського підгоризонту.

Красилівський підгоризонт (2д) неоднорідної будови, зі своєрідними тілами складної конфігурації (рис. 6), розмірами до 20–30 см і більше. Вся товща супіщана, голубувато-сіра (7,5YR7/1), іноді з бурим відтінком (7,5YR6/3). Вона дуже озалізнена, особливо по периметрах зазначених форм і вертикальних тріщинах, переповнена чорними і бурими залізо-мангановими новоутвореннями.

Центральна частина зазначених форм складно плікативно деформована і тонкосмугаста. Товщина окремих прошарків, які зафіксовано головно за кольором, 1–2 мм. Такі тіла характерні для усього шару. Не виключено, що вони пов'язані з в'язкопластичними деформаціями у межах діяльного шару. Породи шару інтенсивно взаємодіють з HCl. Нижній контакт хвилястий, по підшві описаних структур.

Рис. 6. В'язкопластичні деформації красилівського підгоризонту в розрізі II пам'ятки Липа VI (2012)
Fig. 6. Plicative deformations of Krasyliv subhorizon in section II of Lyva VI site (2012)

2,00–4,00

Смугаста пачка, смугастість підкреслена озалізненням. Вона супіщана, на усю потужність взаємодіє з HCl, містить велику кількість крапкових і крупніших залізо-манганових новоутворень. Переважний колір пачки – голубувато-сірий (10YR7/1), трапляється і жовтувато-бурий (10YR7/4). Жовтувато-бурий відтінок викликаний, очевидно, озалізненням, голубувато-сірий – оглеєнням. Потужність смуг бурого і голубувато-сірого кольорів від декількох до 10–15 см. По усій товщі спостерігається низка чітких ерозійних поверхонь, підкреслених озалізненням і омангануванням. Вони, очевидно, фіксують локальні перерви в осадконагромадженні. Нижній контакт нерівний, ерозійний, підкреслений бурим ортзандом до 1,5 см потужністю, а також чорним омангануванням (теж до 1,5 см).

Біля нижнього контакту зростають оглеєння та кількість залізо-манганових конкрецій. Тут з'являється багато трубчастих мікроструктур, що

4,00–5,00

підкреслені більш глейовим наповнювачем. На багатьох ділянках діаметр цих структур перевищує 1,0–1,5 см.

Дубнівський ґрунт (3) (рис. 7) складений голубувато-сірими (7,5YR7/1) супісками, шаруватими горизонтально і в напрямі схилу, що підкреслено бурим озалізненням, особливо інтенсивні смуги якого зафіксовано в 30 см і 40 см від поверхні дубнівського ґрунту, а також по нижньому контакту шару. Товщина цих озалізнених смуг досягає 5 см і більше. Зрідка зустрічаються субвертикальні смуги озалізнення. Є чимало крупних (до 5 см і більше) новоутворень типу кілець Лізеганга. Породи шару взаємодіють з HCl на усю потужність. Ділянками трапляються прошарки (до 1 см) майже білих глинистих пісків. Нижній контакт різкий, ерозійний. Біля нього спостерігаються округлі плями оглеєння діаметром до 3 см. По всьому шару є чимало чорних залізо-манганових конкрецій діаметром до 5 мм.

5,00–5,70

(дно зачистки)

Супіски бурувато-сірі (2,5YR7/2), на усю потужність карбонатні, дуже вологі, однорідні, плямисто-оглеєні і озалізнені.

Рис. 7. Дубнівський викопний ґрунт у розрізі II пам'ятки Липа VI (2012)

Fig. 7. Dubno fossil soil in section II of Lyra VI site (2012)

Абсолютні датування. Розріз I палеолітичної стоянки Липа VI опробований і продатований термолюмінесцентним методом (рис. 3–4) у лабораторії Гданського університету (аналітик С. Федорович) [Łanczont і in., 2015]. З основних стратиграфічних горизонтів відібрано 13 зразків і отримано такі дати:

- надкрасилівські леси (2e) – $15,6 \pm 2,1$ тис. р.;
- красилівський підгоризонт (2д) – $15,1 \pm 2,1$ тис. р., $17,8 \pm 2,5$ тис. р.;
- підкрасилівські леси (2г) – $21,4 \pm 2,8$ тис. р.;
- рівненський підгоризонт (2в) – $20,6 \pm 3,0$ тис. р.;
- наддубнівська соліфлюкційна пачка (2а) – $26,0 \pm 3,6$ тис. р.;

- дубнівський ґрунт (3) – $26,8 \pm 3,7$ тис. р., $26,8 \pm 3,7$ тис. р., $29,0 \pm 4,0$ тис. р., $59,4 \pm 8,2$ тис. р.;
- піддубнівська шарувата пачка – $60,2 \pm 8,4$ тис. р., $68,8 \pm 9,6$ тис. р.

На жаль, кореляція наших розрізів палеолітичної стоянки Липа VI з розрізами, опублікованими В. Савичем, на разі, виявилася неможливою. Це, зокрема, обумовлено тим, що В. Савич навів спрощені описи розрізів, опираючись головню на літологічні особливості та колір порід. Крім того, у наших розрізах трапився лише один артефакт, що в стратиграфічних побудовах не дає змоги опертися на археологічний матеріал. Усе це в результаті ускладнює стратиграфічну прив'язку і датування конкретних культурних горизонтів, відтворення палеогеографічних умов проживання давньої людини [Sytnyk, 2015]. Тому, з огляду на непересічне значення палеолітичної пам'ятки Липа VI, вважаємо, що дослідження на пам'ятці треба продовжити. Наголосимо при цьому, що вивчення пам'ятки обов'язково повинне мати комплексний характер.

Характеристика сировини. Сировиною для виготовлення артефактів на стоянках Липа I та VI служив місцевий “волинський” кремій туронського ярусу верхньої крейди. Колір чорний, чорно-сірий, смугастий, трапляються поодинокі конкреції коричневого та жовтого кольорів. Стан збереження артефактів на стоянках помітно різниться. Усі крем'яні вироби пам'ятки Липа I вкриті інтенсивною блакитною або білою патиною [Савич, 1975, с. 41], що, очевидно, свідчить про складні умови захоронення культурних решток. Натомість більшість крем'яних артефактів з верхньопалеолітичних шарів Липи VI непатиновані або вкриті спорадичною, переважно однобічною легкою блакитною патиною. Хоча зустрічаються й сильнопатиновані (густа “молочна” патина вкриває від 75 до 100 % поверхні артефакту) предмети, їхня кількість порівняно невелика (не більше 1/7 від загальної чисельності збірки).

Інтерпретація збірок крем'яних артефактів (за В. Савичем). Колекція крем'яних артефактів та відходів виробництва з верхньопалеолітичного культурного шару Липи I нараховує 4 970 предметів. У її складі виокремлено такі категорії: нуклеуси (183 екз.) (рис. 8–9), уламки та фрагменти ядрищ (301 екз.), пластини та їхні фрагменти (1 125 екз.), відщепи та їхні фрагменти (3 036 екз.), знаряддя (325 екз.). Домінуючою групою нуклеусів є призматичні та неправильно призматичні (93 екз.); меншою кількістю представлені аморфні (43 екз.), односторонні (42 екз.), найменше дископодібних (5 екз.) ядрищ. У збірці знарядь переважають різці (114 екз.) та скребки (88 екз.). Інші групи виробів – вістря, скреблоподібні знаряддя, скобелі, відбійники, проколки, ретушовані сколи – менш чисельні [Савич, 1975, с. 41–43].

Збірка крем'яних виробів багатшарової стоянки Липа VI включає 12 358 предметів. Далі подаємо короткий пошаровий опис матеріалів у хронологічній послідовності, починаючи від найдавніших.

Колекція стратиграфічно нижнього культурного шару V налічує 1 673 предмети та включає 18 нуклеусів, 236 пластин та їхніх фрагментів, 1 329 відщепів та відходів виробництва, 93 знаряддя [Савич, 1962, с. 20–21]. У колекції нуклеусів домінуючими за формою є аморфні (6 екз.) та призматичні/неправильно призматичні (6 екз.). Основними категоріями знарядь шару V є різці (32 екз.) та скребки (23 екз.). Також група виробів із вторинною обробкою включає скребла, вістря, гостроконечники, проколки, ретушовані пластини [Савич, 1975, с. 56–59].

Крем'яний інвентар культурного шару IV складається з 105 предметів – 1 нуклеуса, пластин цілих та фрагментованих (26 екз.), відщепів та уламків (74 екз.), знарядь (4 екз.). Незначна кількість артефактів у збірці та “невизначальність” [Савич, 1975, с. 71] виробів не дозволили В. Савичу однозначно інтерпретувати ці матеріали, однак дослідник відзначив їхню загальну подібність до знахідок з нижнього шару Липи VI [Савич, 1975, с. 71–72].

Збірка крем'яних виробів культурного шару III включає 3 861 предмет: 23 нуклеуси, 3 329 відщепів та відходів виробництва, 409 пластин та їхніх фрагментів, 98 знарядь. У серії ядрищ переважають пренуклеуси-заготовки з кількома пробними зняттями (19 екз.). Серед інших нуклеусів домінують призматичні/неправильно призматичні (9 екз.), менше односторонніх (2 екз.) та аморфних (3 екз.). У категорії знарядь більшість (понад 50 % загальної

кількості) становлять різці (60 екз.). Помітно менше ретушованих пластин (15 екз.), скребел (7 екз.), скребків (4 екз.), рублячих знарядь (4 екз.), відщепів з краєвою виїмкою (3 екз.), пластин з притупленим краєм (2 екз.) та з виїмчато-зубчастим краєм (1 екз.). Єдиним виробом представлена категорія відбійників [Савич, 1975, с. 74–81]. Серед виробів із вторинною обробкою з шару III на особливу увагу заслуговують сокироподібні знаряддя. Вони мають клиноподібну форму, підправлені двобічною підтескою, робочий край у них заокруглений, у одного – підправлений ретушшю та заполірований внаслідок використання [Савич, 1975, с. 76]. Ця група артефактів інтерпретована В. Савичем як одна з притаманних для місцевої крем'яної індустрії, що відрізняє її від територіально близьких та генетично споріднених пам'яток Придністер'я. Аналогії для цих виробів дослідник знаходить серед матеріалів стоянки Костьонки I [Савич, 1962, с. 23].

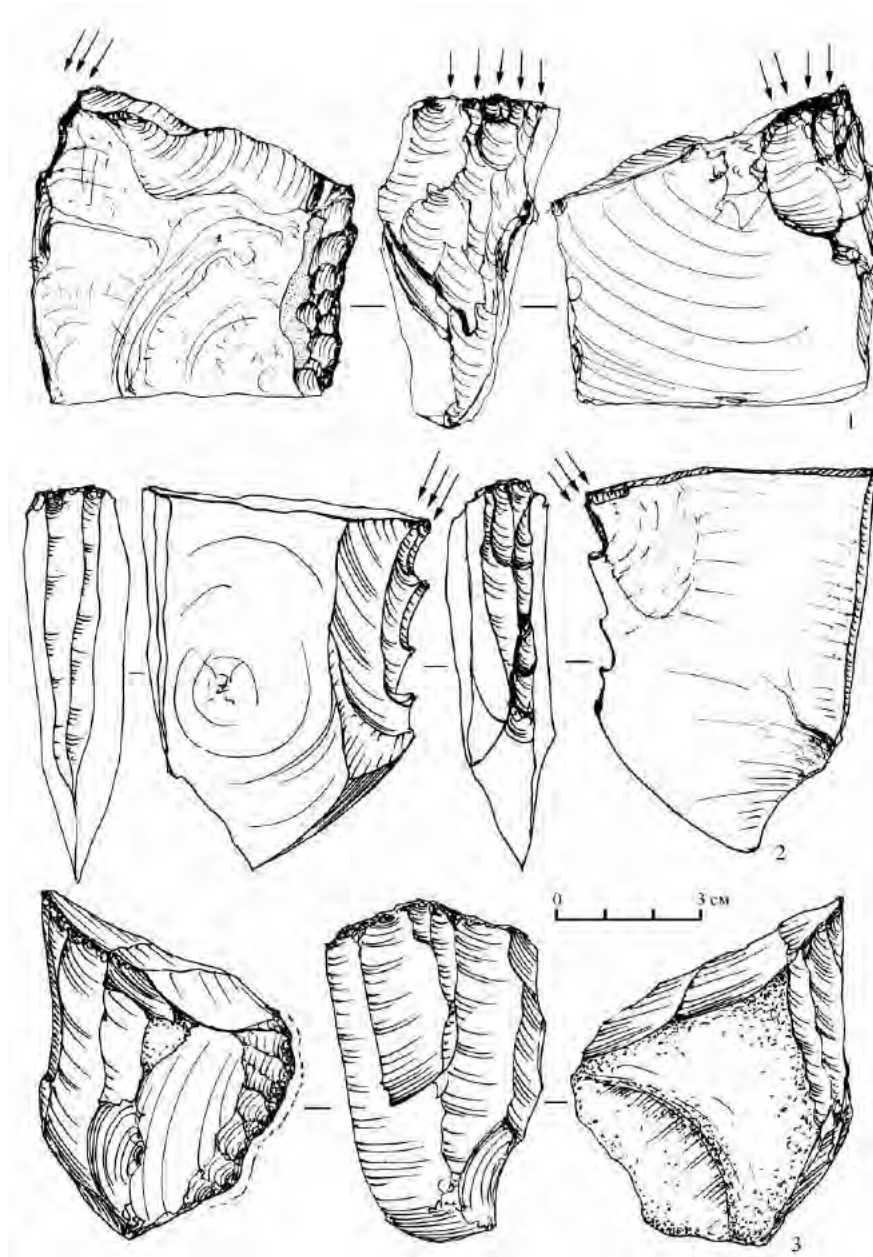

Рис. 8. Липа I. 1967 р. Нуклеуси (за Ситник, 2010)

Fig. 8. Lipa I. 1967. Cores (by Ситник, 2010)

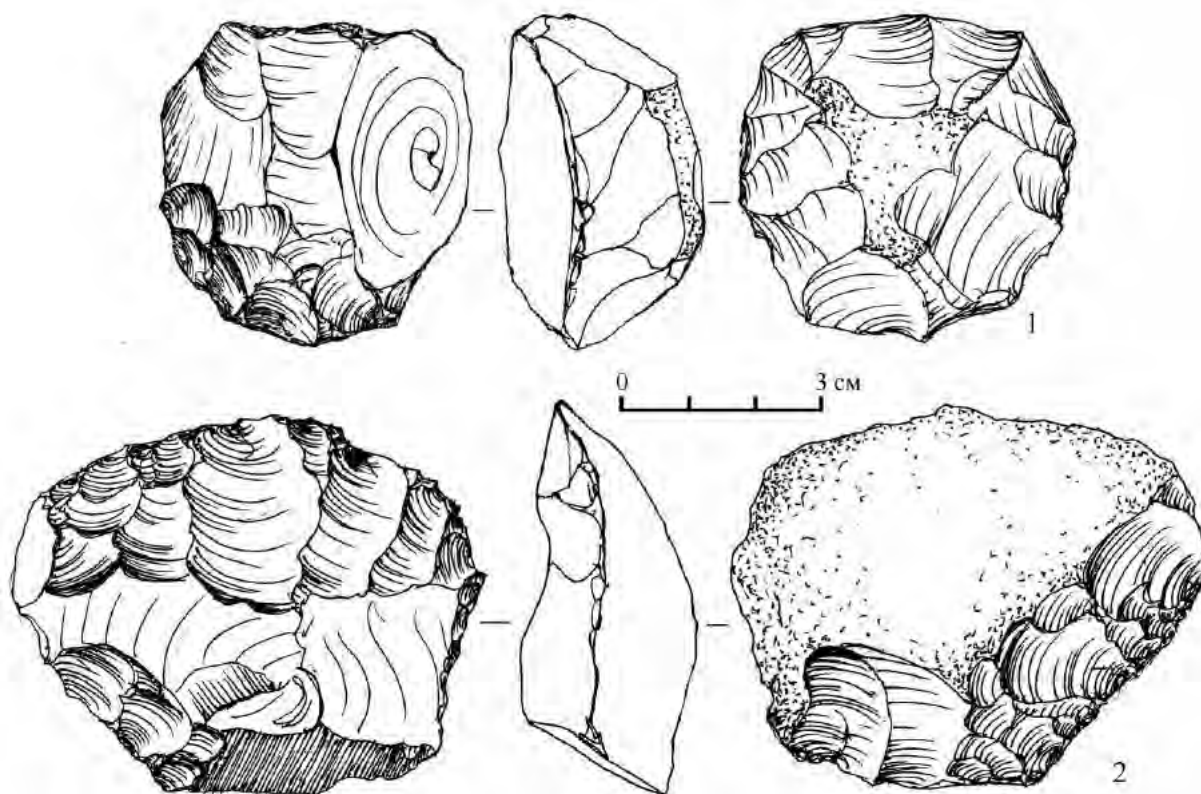

Рис. 9. Липа І. 1967. Нуклеуси (за Ситник, 2010)
 Fig. 9. Lyra I. 1967. Cores (by Ситник, 2010)

Кількісно найбільша колекція культурного шару Іа налічує 4 654 предмети, зокрема 26 нуклеусів та пренуклеусів, 904 пластини та уламки пластин, 3 626 відщепів та відходів виробництва, 98 знарядь [Савич, 1975, с. 85]. У збірці ядрищ найчисельніша група аморфних (15 екз.), менше призматичних (6 екз.) та однобічних (5 екз.). Серед знарядь відзначимо помітну перевагу різців (44 екз.). Значно менше скребків (12 екз.), скребел (4 екз.), пластин з підправкою (4 екз.), з притупленим краєм (4 екз.), з виїмчасто-зубчастим краєм (4 екз.), проколок (3 екз.), відбійників (3 екз.), відщепів з бічною виїмкою (3 екз.), скобелів (1 екз.). Як і у попередній збірці, присутня невелика серія сокироподібних знарядь (3 екз.) [Савич, 1975, с. 87–92].

Колекція знахідок з культурного шару ІІ включає 1 275 предметів, серед яких 8 нуклеусів, 289 пластин та їхніх фрагментів, 927 відщепів та відходів кременеобробки, 51 знаряддя. У серії нуклеусів однакова кількість призматичних/неправильно призматичних та аморфних (по 4 екз.). Найчисельнішою категорією знарядь знову є різці (26 екз.), інші – скребки, пластини з притупленим або зубчасто-виїмчастим краєм, проколки – представлені у помітно меншій кількості. Також відзначимо наявність у колекції цього шару двох рублячих знарядь [Савич, 1975, с. 93–97]. В. Савич відзначав подібність культурних решток цього горизонту заселення та матеріалів шару Іа [Савич, 1975, с. 97].

Збірка артефактів культурного шару І, які залягають стратиграфічно найвище, налічує 790 знахідок: нуклеус (1 екз.), пластини та їхні уламки (167 екз.), відщепи та відходи виробництва (602 екз.), знаряддя (20 екз.). Як і у випадку з матеріалами культурного шару ІV, мала чисельність збірки не дозволила В. Савичу однозначно її інтерпретувати, тому вчений обмежився констатацією її подібності з колекцією стратиграфічно суміжного культурного шару ІІ [Савич, 1975, с. 99].

Вироби з кістки, прикраси та предмети первісного мистецтва. Серед матеріалів Липи I виробів з кістки не виявлено, що, зокрема, може бути зумовлено назагал поганим станом збереження остеологічних решток [Савич, 1975, с. 41] та підтверджує гіпотезу про складні умови захоронення культурного шару стоянки. Натомість у колекції Липи VI залишки викопних тварин представлені досить численною серією, а у шарах V, III та IIa зафіксовано виготовлені з кісток артефакти (рис. 10, 4) [Савич, 1969, с. 137]. Більша частина цієї збірки є елементами мисливського спорядження та знаряддями праці: наконечник дротика, ймовірно, виготовлений з гомілкової кістки печерної гієни, проколка, знаряддя для плетіння або перетягування сухожиль з бивня мамонта (шар V); два молотоподібних знаряддя з рогу північного оленя та уламок наконечника дротика (шар III); руків'я з рогів та кісток північного оленя та мамонта (шар IIa).

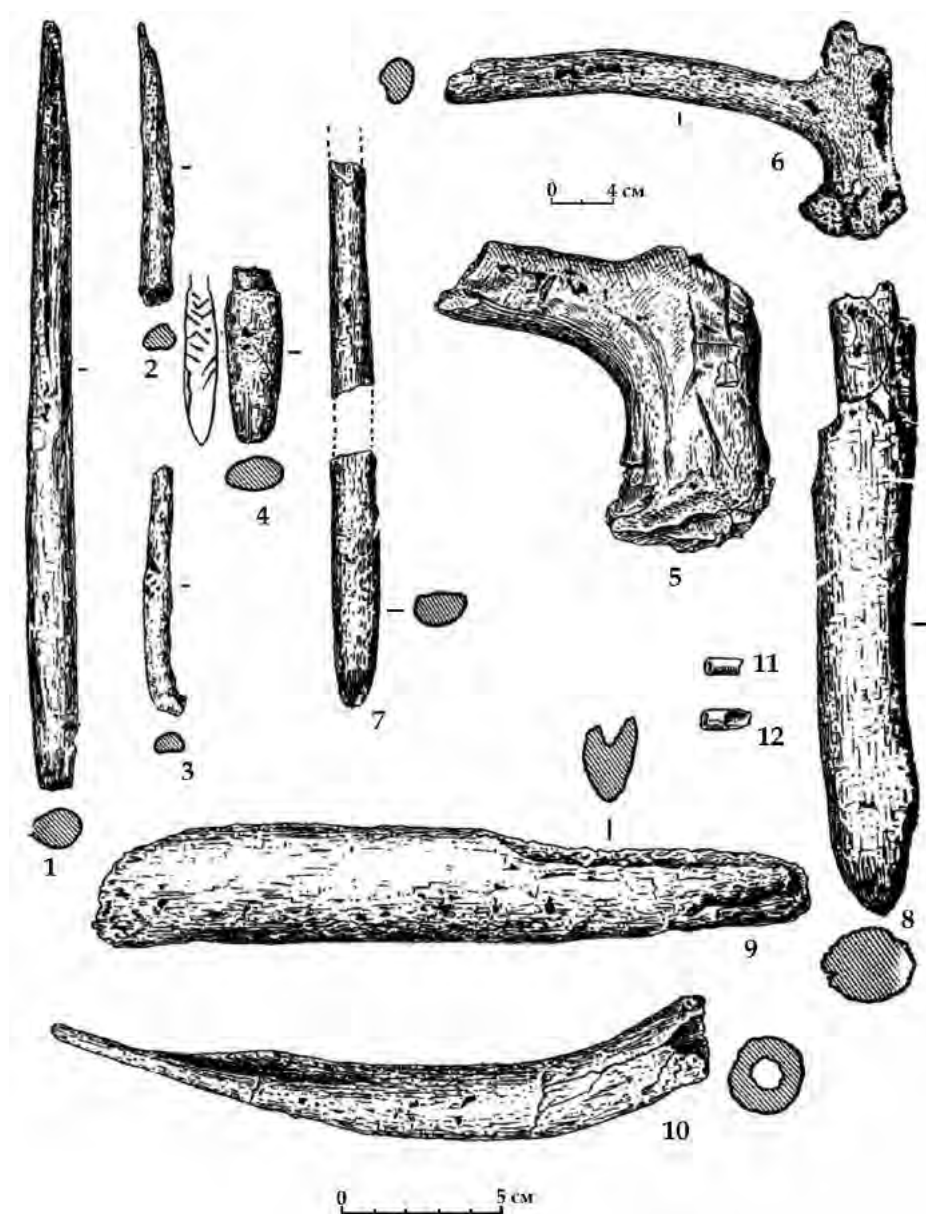

Рис. 10. Липа VI. Вироби з кістки (за Савич, 1969)

Fig. 10. Lipa VI. Bone artifacts (by Савич, 1969)

Рис. 11. Липа VI. Морська неогенова мушля, ймовірно, із просвердленим отвором

Fig. 11. Lypa VI. Neogene marine mollusc shell, probably with drilled hole

З серії утилітарних виробів виділяються три намистини (шар Іа) та уламок схематизованої фігурки людини (шар ІІІ) (рис. 10). Остання виготовлена на фрагменті ребра мамонта. Її розмір – 8,4×1,8 см. Нижня частина фігурки заокруглена, а у верхній горизонтальним вирізом імітується “шия”. Поверхня виробу вкрита короткими навскісними та горизонтальними насічками. В. Савич як аналогії для цієї знахідки розглядав антропоморфні статуєтки з пам’яток Молодово V (шар ІІІ), Костенки I, IV (верхній шар), Мізин. Також дослідник вказував на подібність орнаменту та насічок фігурки з Липи VI до аналогічних на “жезлі родоначальника” з зображенням людини зі стоянки Молодово V [Савич, 1969, с. 137–139]. Намистини виготовлені з кісток дрібних тварин чи птахів. Вони циліндричної форми, довжиною близько 1 см, діаметром до 0,5 см. Один виріб фрагментований. В. Савич вбачав аналогії для цих намистин у збірці кістяних прикрас верхньопалеолітичної стоянки Мальта у Сибіру [Савич, 1969, с. 140].

Поруч із виробами з кістки до категорії творів первісного мистецтва та прикрас можна віднести морську неогенову мушлю молюска (рис. 11), ймовірно, із просвердленим отвором, яка походить з культурного

шару ІІІ Липи VI. Відзначимо, що нам поки що не вдалося знайти згадку про цю знахідку у публікаціях та звітах В. Савича.

Існуючі культурно-хронологічні інтерпретації. В. Савич датував єдиний верхньопалеолітичний шар стоянки *Липа I* кінцевою фазою раннього етапу пізнього палеоліту. Аналогії для неї дослідник знайшов у матеріалах пам’яток Радомишль, Пушкарі, Костьонки I, Гагаріно, Молодово V (шари VI та VII), Барца, Кехнец, Дольні Вестоніце, Павлов, Звезинец, Пекарі III, Пшегожали [Савич, 1975, с. 50–51].

Перше визначення культурно-хронологічної приналежності стоянки *Липа VI* дав у кінці 30-х років ХХ ст. С. Круковський. Базуючись на аналізі підйомних колекцій, зібраних М. Островським, дослідник відніс її до кола оріньяцьких пам’яток. Натомість М. Рудинський не запропонував датування для виявлених ним матеріалів [Рудинський, 1952, с. 143–154]. В. Савич відніс нижні шари стоянки (V–IV) до ранньомадленського періоду, а верхні (III–I) – до пізньомадленського [Савич, 1962, с. 27, 1975]. Дослідник також наголошував на спільності рис місцевих крем’яних індустрій із матеріалами Середнього Придністер’я та Середнього Придніпров’я, зокрема відзначаючи аналогії з такими пам’ятками, як Молодово V (шари VI–II), Молодово I (верхній шар), Володимирівська стоянка (середні шари), Кирилівська стоянка (верхні шари) тощо. Певну аналогію стратиграфії та археологічних матеріалів другого та третього культурних шарів стоянки *Липа VI* можна знайти в матеріалах верхньопалеолітичної пам’ятки Ямпіль на Горині [Богуцький та ін., 2016].

Зауважимо, що тези про спільність верхнього палеоліту Придністер’я та Південно-Західної Волині, автохтонний розвиток цих територій у рамках “єдиного ареалу пізньопалеолітичної культури” [Савич, 1975, с. 125], генетичне коріння волинських пізньопалеолітичних індустрій у середньому палеоліті Придністер’я є основою культурно-хронологічних реконструкцій В. Савича, що дослідник постійно підкреслював у публікаціях [Савич, 1962, с. 27; 1975, с. 111, 125–126]. Водночас учений відзначав окремі специфічні риси, притаманні, зокрема, збірці Липи VI: присутність серії сокироподібних знарядь, аналогії для яких відсутні у матеріалах придністерських стоянок [Савич, 1962, с. 27, 1975, с. 76].

Стосовно проблеми визначення культурно-хронологічної позиції Липи I та VI, варто згадати дискусію про так звану “липську культуру” [див. напр.: Аникович и др., 2007; Ситник, 1998, 2010], з якою у низці наукових праць донині асоціюють вказані стоянки. Вперше “липська фація” як оригінальний локальний феномен означена М. Рудинським. Згодом, у 60-х роках ХХ ст., матеріали з пам’ятки Липа VI послужили базою для виокремлення М. Островським та Г. Григор’євим особливої індустрії доби верхнього палеоліту [Григор’єв, 1968, с. 51–55]. У праці 1970 р. Г. Григор’єв відніс збірки шести культурних шарів Липи VI до трьох послідовних фаз розвитку цієї культури [Григор’єв, 1970, с. 51]. З часом термін “липська культура” закріпився у науковій літературі як означення самобутнього явища доби верхнього палеоліту на території Волині [Рогачев, Аникович, 1984]. Натомість інші дослідники відзначали низку слабких місць цієї гіпотези: негомогенний у територіальному та хронологічному аспектах склад колекцій поверхневих зборів М. Островського та їхня відмінність від матеріалів синхронних стратифікованих волинських стоянок, вивчених стаціонарними розкопками, поширеність окремих категорій “липських” крем’яних артефактів далеко за межами цього територіального осередку, сумнівність самої можливості виокремлення археологічної культури на “підйомних” збірках тощо [Ситник, 2010, с. 121–122].

У рамках означеної дискусії цікава позиція дослідника базової “липської” стоянки В. Савича. У своїх публікаціях він категорично заперечував можливість виокремлення “липської культури” [Савич, 1975, с. 126–127, Савич, 1995, с. 31], вважаючи таке утворення “штучним” [Савич, 1969, с. 140]. Аналізуючи особливості кременеобробки, притаманні “липській культурі” (зокрема, своєрідні нуклеуси), дослідник інтерпретував їх як “прояв деяких специфічних рис у крем’яному інвентарі, які виникають на певному етапі розвитку пізньопалеолітичної культури внаслідок зародження локальних відмінностей на окремих територіях” [Савич, 1975, с.]. До того ж ці особливості, на думку дослідника, “є мінімальними, вони не створюють бази для виділення окремої палеолітичної культури” [Савич, 1975, с. 100]. Однак наголосимо, що В. Савич узагалі не визнавав існування археологічних культур.

Враховуючи важливість верхньопалеолітичних стоянок Липа I та Липа VI, складнощі у стратиграфічній прив’язці та обґрунтуванні віку культурних горизонтів, виділених В. Савичем, а також неоднозначний підхід до виокремлення “липської культури”, вважаємо за необхідне продовження комплексних міждисциплінарних досліджень цих стоянок.

ЛІТЕРАТУРА

Аникович М., Анисюткин Н., Вишняцкий Л. (2007). Ранняя пора верхнего палеолита Вольно-Подольской возвышенности – правобережья Днепра // Узловые проблемы перехода к верхнему палеолиту в Евразии. – Санкт-Петербург. – С. 183–194.

Археологічні пам’ятки Прикарпаття і Волині кам’яного віку (1981). – Київ. – 312 с.

Богущий А. (1986). Антропогенные покровные отложения Вольно-Подольи // Антропогенные отложения Украины. – Киев : Наук. думка. – С. 121–132.

Богущий А., Богущий О., Волошин П. (1998). Лесовий покрив Волинської височини // Українське Полісся : вчора, сьогодні, завтра: зб. наук. праць. – Луцьк: Надстир’я. – С. 105–107.

Богущий А., Ситник О., Ланчонт М., Томенюк О., Стандзіковський К., Мрочек П. (2016). Ямпіль – нова верхньопалеолітична пам’ятка Північного Поділля // МДАПВ. – Вип. 20. – С. 237–250.

Григор’єв Г. (1968). Начало верхнего палеолита и происхождение *Homo sapiens*. – Москва, Ленинград. – 175 с.

Григор’єв Г. (1970). Верхний палеолит // Каменный век на территории СССР. – Москва. – С. 43–63.

Коропецький Р. (2004). Верхньопалеолітична пам’ятка Кременець I (Куличівка). Проблеми виділення та інтерпретації культурних шарів // АДЛУ. – Львів. – Вип. 7. – С. 339–375.

Рогачев А., Аникович М. (1984). Поздний палеолит Русской равнины и Крыма // Палеолит СССР. – Москва. – С. 161–347.

Рудинський М. (1952). Дубно-Кременецька палеолітична експедиція // АП УРСР. – Київ. – Т. IV. – С. 143–154.

- Савич В. (1962). Багатошарова палеолітична стоянка Липа VI // МДАПВ. – Київ. – № 4. – С. 19–27.
- Савич В. (1964). Мустьєрські знахідки біля с. Липа Ровенської області // МДАПВ. – Київ. – № 5. – С. 15.
- Савич В. (1968). Исследования позднепалеолитической стоянки Липа I на Волыни // АО 1967 года. – Москва. – С. 203.
- Савич В. (1969). Костяные изделия стоянки Липа VI // БКИЧП. – Москва. – № 36. – С. 136–141.
- Савич В. (1975). Пізньопалеолітичне населення Південно-Західної Волині. – Київ. – 136 с.
- Савич В. (1962). Звіт про археологічні дослідження Львівського історичного музею на Волині в 1961 р. – Львів. – 90 с.
- Ситник О. (2010). Липська пізньопалеолітична культура: аналіз та інтерпретація джерел // Кам'яна доба України. – Київ. – Вип. 13. – С. 113–137.
- Ситник О. (1998). До питання про “липську палеолітичну культуру” на Волині // Минувле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край: матеріали ІХ наукової Історико-краєзнавчої конференції 20–23 січня 1998 року. – Луцьк. – С. 192–196.
- Цись П.М. Геоморфологія УРСР. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1962. – 224 с.
- Łanczont M., Madeyska T., Bogucki A., Mroczek P., Hołub B., Łącka B., Fedorowicz S., Nawrocki J., Frankowski Z., Standzikowski K. (2015). Środowisko abiotyczne paleolitycznej ekumeny strefy pery- i metakarpackiej / Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej / red. M. Łanczont, T. Madeyska. – Lublin: Wydawnictwo UMCS. – S. 55–458.
- Sytnyk O. (2015). Paleolit Przedkarpacia i Podola: kontekst archeologiczny, geochronologiczny, kulturowy / Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej / red. M. Łanczont, T. Madeyska. – Lublin: Wydawnictwo UMCS. – S. 691–835.

REFERENCES

- Anikovich, M., Anisjutkin, N., & Vishnjackij, L. (2007). Rannjaja pora verhnego paleolita Volyno-Podol'skoj vozvyshennosti – pravoberezh'ja Dnepra. *Uzlovyje problemy perehoda k verhnemu paleolitu v Evrazii* (pp. 183–194). Sankt-Peterburg (in Russian).
- Arkheolohichni pam'iatky Prykarpattia i Volyni kam'ianoho viku (1981). Kyiv. 312 p. (in Ukrainian).
- Bogucki, A. (1986). Antropogenovye pokrovyne otlozhenija Volyno-Podolyj. In *Antropogenovye otlozhenija Ukrainy* (pp. 121–132). Kiev: Naukova dumka (in Russian).
- Bogucki, A., Bogucki, O., & Voloshyn, P. (1998). Loess cover of Volynian Upland. In *Ukrainian Polissia: yesterday, today, tomorrow* (pp. 105–107). Lutsk: Nadstyria (in Ukrainian).
- Bogucki, A., Sytnyk, O., Łanczont, M., Tomeniuk, O., Standzikowski, K., & Mroczek, P. (2016). Yampil – a new Upper Palaeolithic site of Northern Podillia. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 20. Lviv, 237–250 (in Ukrainian).
- Grigor'ev, G. (1968). *Nachalo verhnego paleolita i proishozhdenie Homosapiens*. Moskva, Leningrad. 175 p. (in Russian).
- Grigor'ev, G. (1970). Verhnij paleolit. *Kamennyj vek na territorii SSSR* (pp. 43–63). Moskva (in Russian).
- Koropetskyi, R. (2004). Verkhnopaleolitychna pam'iatka Kremenets I (Kulychivka). *Problemy vydilennia ta interpretatsii kulturnykh shariv. Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 7, 339–375 (in Ukrainian).
- Rogachev, A., & Anikovich, M. (1984). Pozdnij paleolit Russkoj ravniny i Kryma. *Paleolit SSSR* (pp. 161–347). Moskva. (in Russian).
- Rudynskyi, M. (1952). Dubno-Kremenetska paleolitychna ekspedytsiia. *Arkheolohichni pam'iatky URSR*, 4. Kyiv, 143–154 (in Ukrainian).
- Savych, V. (1962). Bahatosharova paleolitychna stojanka Lypa VI. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 4. Kyiv, 19–27 (in Ukrainian).
- Savych, V. (1964). Mustierski znakhidky bilia s. Lypa Rovenskoj oblasti. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 5. Kyiv, 15 (in Ukrainian).
- Savich, V. (1968). Issledovanija pozdnepaleolitieskoj stojanki Lipa I na Volyni. *Arheologicheskie otkrytija 1967 goda* (p. 203). Moskva (in Russian).

Savich, V. (1969). Kostjanye izdelija stojanki Lipa VI. *Bulleten' Komissii po izucheniju chetvertichnogo perioda*, 36, 136–141 (in Russian).

Savych, V.P. (1975). *Piznopaleolitychne naseleння Pivdenno-Zakhidnoi Volyni*. Kyiv: Naukova dumka, 136 pp. (in Ukrainian).

Savych, V. (1962). *Zvit pro arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho istorychnoho muzeiu na Volyni v 1961 r.* Lviv. 90 p. (in Ukrainian).

Sytnyk, O. (2010). Lypska piznopaleolitychna kultura: analiz ta interpretatsiia dzherel. *Kam'iana doba Ukrainy*, 13. Kyiv, 113–137 (in Ukrainian).

Sytnyk, O. (1998). Do pyttannia pro “lypsku paleolitychnu kulture” na Volyni. Proceedings from *Mynule i suchasne Volyni: Oleksandr Tsynkalovskiy i krai*. Lutsk, 192–196 (in Ukrainian).

Tsys, P.M. (1962). *Geomorphology of Ukrainian SSR*, Lviv: Lviv University Pub., 224 pp. (in Ukrainian).

Łanczont, M., Madeyska, T., Bogucki, A., Mroczek, P., Hołub, B., Łącka, B., Fedorowicz, S., Nawrocki, J., Frankowski, Z., & Standzikowski, K. (2015). Środowisko abiotyczne paleolitycznej ekumeny strefy pery- i metakarpackiej. In M. Łanczont & T. Madeyska (Eds.), *Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej* (55–458). Lublin: Wydawnictwo UMCS (in Polish).

Sytnyk, O. (2015). Paleolit Przedkarpacia i Podola: kontekst archeologiczny, geochronologiczny, kulturowy In M. Łanczont & T. Madeyska (Eds.), *Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej* (691–835). Lublin: Wydawnictwo UMCS (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 05.07.2018
прийнята до друку 12.09.2018

UPPER PALAEOLITHIC OF MIZOCH UPLAND ON THE MATERIALS OF LYPA I AND LYPA VI SITES: NATURAL ENVIRONMENT, AGE, TECHNIQUE OF FLINT KNAPPING, PRIMEVAL ART

Andriy BOGUCKI¹, Oleksandr SYTNYK², Olena TOMENIUK^{1,2}, Ruslan KOROPETSKYI²

¹ Ivan Franko National University of Lviv,

P. Doroshenko St., 41, 79007, Lviv, Ukraine,

e-mail: andriy.bogucki@lnu.edu.ua, olena.tomeniuk@lnu.edu.ua

² Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,

Vynnychenka St., 24, 79008, Lviv, Ukraine,

e-mail: olexandr.sytnyk@gmail.com, ruskor@ukr.net

Upper Palaeolithic sites Lypa I and Lypa VI are situated in the western part of Mizoch Upland, not far from Dubno in Rivne region. These sites were most completely researched by excavations conducted by V. Savych in 1960th. Materials of these investigations were published at scientist's monograph.

In 2012 in order to clarify stratigraphy of Palaeolithic site Lypa VI and also to correlate cultural horizons distinguished by V. Savych with other synchronous sites of Sub-Carpathians and Volhynia-Podillia regions field geological-archeological research were carried out. During them series of samples to obtain absolute dates for deposits were taken. According to TL-dates such ages of soils were defined: MIS 2 – loess above Krasyliv subhorizon (15,6±2,1 kyr), Krasyliv subhorizon (15,1±2,1 kyr, 17,8±2,5 kyr), loess under Krasyliv subhorizon (21,4±2,8 kyr), Rivne subhorizon (20,6±3,0 kyr), solifluctional strata above Dubno fossil soil (26,0±3,6 kyr), where the only Upper Palaeolithic artifact was found; MIS 3 – Dubno fossil soil (26,8±3,7 kyr, 26,8±3,7 kyr, 29,0±4,0 kyr, 59,4±8,2 kyr); MIS 4 – laminated strata under Dubno fossil soil (60,2±8,4 kyr, 68,8±9,6 kyr). Unfortunately, it is still not possible to correlate new stratigraphic data and absolute dates obtained for deposits with sections described by V. Savych and cultural layers situated there.

History of research, characteristics of stratigraphic sections of Palaeolithic sites Lypa I and Lypa VI, analysis of stone raw-material, interpretation of collections of flint artifacts (by V. Savych), description of bone artifacts, decorations and objects of primeval art are considered consequentially. Existing cultural and chronological interpretations are also presented.

Taking into account importance of Upper Palaeolithic sites Lypa I and Lypa VI, the complexity of their stratigraphic interpretation and justification of chronological position of cultural layers distinguished by V. Savych and also issues of definition of “Lypska culture”, the authors affirm the necessity to continue complex interdisciplinary research of these sites.

Key words: Upper Palaeolithic, loess-soil series, Mizoch Upland, TL-dating, “Lypska culture”.